

ПРАКТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Тарас КОРПАЛО

“ПОЛІТИКА ВИЗНАННЯ” ЧАРЛЬЗА ТЕЙЛОРА ЯК ЗРАЗОК ПОЗИЦІЇ СУЧАСНОГО КАНАДСЬКОГО ФІЛОСОФСЬКОГО ЛІБЕРАЛІЗМУ

Україна не є тим місцем, де ліберальна політична філософія особливо знана чи шанована (це коли говорити м'яко, або, скалькуємо з англо-американської термінології, - політ-коректно). Якщо ж дещо точніше, то ні стара Російська імперія, ні Радянський Союз, ні сучасний пострадянський простір не дали жодного мислителя, котрий би написав щось справді вартісне про філософський лібералізм чи з його позиції. У другій половині ХІХ століття головні праці з лібералізму на російську перекладались (а також почасти читались в оригіналах тодішніми інтелектуалами, які, на відміну від сучасних пострадянських, головними європейськими мовами таки трохи володіли). У радянський період, зрозуміло, такі праці були тільки теоретично доступними. За останнє десятиріччя українською (і значно більше російською) перекладено чимало значних праць і статей з лібералізму (головні роботи Джона Ролса, наприклад). Однак стверджувати, що в Україні нині знайдеться хоча б дві сотні людей, що справді знають сучасні позиції та проблеми означеної філософії, я не наважився б.

Ця інтелектуальна "неліберальність" українців є, на перший погляд, достатньо курйозним феноменом. У нас не було і практично нема ліберального філософського дискурсу, і це при тому, що

* Чи мала, наприклад, у ХІХ столітті в Західній Європі жінка той голос, що її сучасниця в Україні? Зрозуміло, що ні. Так, цей голос не особливо гарантувався юридично, але жінка таки ніколи не мислилась українськими чоловіками як "істота принципово менш досконала, і тому в соціальному плані другорядна," та й і ніколи такою не була ні в сім'ї, ні в суспільстві.

українці в останні століття (а можливо, і з давніших часів) були у сфері свого суспільного буття (та й у короткі періоди суспільно-політичного також) чи не найліберальнішим народом у світі*. Однак пояснюється даний феномен просто: ліберальний філософський дискурс не вкоренився в Україні не тому, що для нас його ідеї видались би чужими чи неприйнятними, але просто тому, що українцям ще ніколи не щастило жити в умовах, які були б достатньою підставою для будь-якого вільного філософського дискурсу. Прошарок українців, належно освічених для такого дискурсу, був завжди надто тонким. А свобода думки - надто обмеженою. Тому будь-якого справжнього філософування не було і не могло бути. Ті, котрі до цього часу тішать себе думкою, що в нас була, наприклад, справжня марксистська філософія в радянський період, на жаль, помиляються.

Однак ідеї філософського лібералізму є надто важливими, щоб сучасна нація могла собі дозволити їх незнання. У XVIII ст. західноєвропейські монархії почали своє поступове перетворення на щось справді придатне для людського існування тільки після того, як ідеї батьків лібералізму (Руссо, Монтеск'є, Кант, Гердер) опанували мислення освічених європейців. Заснування Сполучених Штатів, Велика Французька революція, народження новітнього європейського націоналізму, утвердження соціалістичної філософії, фемінізму й тисячі інших зрушень, що за останні двісті років створили нам світ, у якому ми нині живемо, так чи так своїм корінням сягають ліберальної політичної філософії.

Після Другої світової війни центр ліберального філософського дискурсу перемістився на Північноамериканський континент. Після того, як в 60-і роки XX ст. Джон Роле у своїй "Теорії справедливості" запропонував новий спосіб виправдання основ філософського лібералізму, означена філософія вступила в новий період інтелектуального піднесення. У даний момент на Американському континенті вона практично приборала зі сцени всі інші течії соціально-політичного філософування і стала там вищим суддею з питань суспільної ваги.

Сучасний північноамериканський лібералізм правомірно вважати таким, що розпадається на дві головні течії: а) суто процедурний (такий, що визнає неприпустимим визначення того, що є суспільним благом чи вартостями, і вважає своїм завданням встановлення того, що є *соціально-справедливим*, і яким має бути суспільний устрій, що гарантуватиме (або максимально можливо

гарантуватиме) *справедливе* відношення людини до людини); і б) такий, що визнає можливим існування певного вищого соціального блага, визнання котрого може бути сумісним із процедурною справедливістю.

Канадський автор Чарльз Тейлор (ближчий до другої течії) у пропонованій тут статті "Політика визнання" досліджує достатньо специфічну проблему: "Наскільки політика визнання рівності (вартісної рівнозначності) різних культур (культур у метасенсі) може відповідати принципам лібералізму?" Але, оскільки будь-який філософський дискурс є намаганням пояснити чи виправдати щось, виходячи "з першопричин та першоначал" (приписується Фалесу з Мілета), то Тейлор на сторінках даної статті дає нам достатньо повний виклад свого бачення позиції сучасного північно-американського лібералізму, що нині складає ліву частку світового ліберального філософування.

Після уважного прочитання даної статті підготований читач зрозуміє, чим вважають лібералізм сучасні північноамериканські філософи. Що постає для них його першопринципами та першоначалами. Ну і, звичайно, він знатиме, якої ваги надають там проблемі культурного та політичного визнання, і як таке визнання може виправдовуватись.

Поверхнева композиція означеної статті дещо заплутана, але за нею стоїть достатньо аргументована система філософського виправдання *політики визнання* (в Канаді її актуальним втіленням може вважатися офіційна урядова політика "мультикультуралізму"* - регламентованої підтримки культурного багатоманіття).

Досліджувана проблема наступна.

У суспільстві дедалі сильнішими стають вимоги рівного визнання культур суспільних груп різного роду (етнічних, расових, релігійних, сексуальних тощо). Яким може бути істинний смисл цієї вимоги, і яким чином вона може бути виправдана або відкинута?

Тейлор пропонує свою відповідь.

Визнання з боку іншого (граничний його випадок - визнання з боку суспільства як цілого) є важливим для формування людської ідентичності (самобутності, самості). Наша ідентичність не є

* Франкомовні канадці нерідко стверджують, що політика мультикультуралізму є лише одним із засобів англійської (англомовної) Канади для асимілювання франкомовної спільноти: "Вони хочуть поставити нас в один ряд з індіанцями та інуїтами, щоб усіх разом приректи на невідворотну асиміляцію".

чимось безумовно нам даним від Бога чи природи, або чимось, що ми здатні вибудувати самі із себе у процесі внутрішнього монологу, але є тим, що ми формуємо у процесі діалогу з нашими значимими іншими (батьками, вчителями тощо). Ми повинні "вибороти право" на власну ідентичність. У цьому діалозі (боротьбі, диспуті) має значення "справедливе визнання". Несправедливе визнання може привести до формування меншовартісної ідентичності (Гердер, Гегель, Мід).

Людські істоти неминуче відносять себе до тих чи тих культурних груп (етнічних, расових, релігійних), тому в цьому *діалозі самоутвердження* (термін мій - Т.К.) неминуче мусить постати питання загальнокультурної вартості (статусу) культури даної групи. Якщо *інші* оцінюють культуру певної особистості негативно (не визнають її рівною якійсь іншій), чи матиме це негативний вплив на ідентичність даної людини? Звичайно так, і звідси й випливає означена вимога рівного визнання. Чи законна ця лінія аргументів?

Перший засновок у статті під сумнів не береться, але якщо культурна вартість визнається чимось об'єктивним, то питання цінності окремої культури може бути з'ясованим лише а роаістіюі. Вимога рівного визнання без об'єктивного встановлення справжнього значення даної культури може бути тільки глумлінням над самим поняттям визнання. (Який сенс у визнанні, якщо культурна вартість є чимось суб'єктивним, наприклад?).

Щоб застрахуватися від можливого закиду, що ми, як неминучі представники якоїсь однієї культури, принципово не можемо пізнати (а тому й оцінити) значення іншої, горизонт якої (система фонових значень, на підставі котрої отримують зміст актуальні значення) закритий для нас, автор згадує про метод Гадамерової герменевтики, що передбачає можливість злиття горизонтів двох культур, а тому й уможливорює *справедливу переоцінку* вартостей їх обох на підставі нового горизонту, що заново постане внаслідок злиття двох попередніх.

І, оскільки справедлива переоцінка справжньої вартості всіх культур є можливою (хоча б у принципі), то справедливо буде вимагати як невід'ємного права (лібералізм - це дискурс про права) лише попереднього припущення, що вартість різних культур може бути рівною, а також неупередженого дослідження, яке має дати цим культурам справедливу (істинну) оцінку.

Це, стисло, все. Інші лінії розмірковування мають за мету лише підтримати даний головний аргумент. Питання, скажімо, про те, що

робити у випадку, якщо, наприклад, після неупередженого дослідження виявиться, що культура канадців зулуського походження є суттєво вартіснішою культурою "вихідців із Британських островів"* (або навпаки), автором не ставиться. Хоча, якщо ми вже стали на позицію герменевтики, то воно навіть не зможе постати для нас, бо ще згідно з попередником Гадамера - Гуссерлем остаточний горизонт усіх можливих значень є принципово несхоплюваним (а точніше, не існує взагалі в тому сенсі, в якому існує все інше), оскільки по мірі дедалі глибшого з'ясування нами значень нашого культурного дискурсу (будь-яких значень, простіше) ми все далі відсуваємо цей горизонт, і нам ніколи його не прояснити повністю. Понятійне мислення є можливим лише на підставі непонятійного горизонту, а тому позбутися його (чи остаточно прояснити) неможливо. Коли так, то і наша оцінка культур ніколи не може вважатися остаточною, бо кожне наступне прояснення (розширення) горизонту наших значень може суттєво змінити всю шкалу оцінок і те, що ще вчора справедливо вважалося другорядним (менш важливим), сьогодні доведеться вважати найважливішим.

Якщо б автор прийняв цю останню думку, то його виправдання політики визнання стало б безумовним і остаточною. Однак таке може бути наявним тільки в наступних його роботах.

* Даний термін є офіційним найменуванням, що використовується Канадським управлінням статистики (Statistics Canada) для позначення найчисленнішої канадської етнокультурної групи. Однак наступна за чисельністю група вже чомусь іменується "канадцами французького походження".